

Martin Buber ve Hans Georg Gadamer'in Felsefelerinde Ben-Sen İlişkilerinin Ahlakî Açılımları

Mehmet ULUKÜTÜK*

Özet: Martin Buber'in kavramsallaştırdığı Ben-Sen ilişkisi, hermeneutik gelenekte önemli açılımlar sağlamıştır. Ben-Sen ilişkisi, Ben-O ilişkisinin monolojik karakterinin aksine diyalojik bir iletişimi öngörür. Ahlaki davranış bağlamında düşünüldüğünde Ben-O ilişkisi sağlıklı bir ahlaki davranışın oluşumuna engel olarak görülmektedir. Hans Georg Gadamer de Ben-O ve Ben-Sen ilişkisini hermeneutik bağlamda ele almış ve sağlıklı bir anlama faaliyetinin gerçekleşmesindeki öneminden bahsetmiştir. Bu makalede Martin Buber ve Gadamer'in Ben-Sen ilişkisi analizleri ahlaki açılımlar bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kavramlar: Ben-Sen ilişkisi, Ahlaki, H.G.Gadamer, M. Buber, Diyalojik

* * *

Giriş

Martin Buber'in hem modern dünyanın kartezyen ve monolojik karakterini eleştirmek hem de insan-insan, insan-tanrı arasındaki ilişkileri modern düşüncenin açmazlarını aşmak için kavramsallaştırdığı 'Ben-sen' ilişkisi, teolojide yaptığı değişikliklerinin yanı sıra hermeneutik gelenekte de anlamanın ve yorumlamanın diyalojik karakterinin anlaşılmasında önemli katkıları olmuştur. Bununla birlikte M. Buber'in Ben-Sen ilişkisi formülünün önemini anlayacağı en iyi alan ahlakî/etik alandır. Çünkü ahlak en çok, Ben-Sen ve Ben-O ilişkisindeki 'Öteki'yle bana benzemeyenle, benim dışımdakiyle ilişkilerimizde ortaya çıkan bir olgudur. Benden olmayanla gerçekleştirdiğimiz iletişimde

* Arş. Gör. Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü, m.ulukutuk@alparslan.edu.tr

ben olmayarı, 'öteki'yi algılayışımız önemli bir rol oynamaktadır. Zira bu algı onunla ilgili her davranışımızda rol oynayacak, iletişimin, bir başkasını anlama faaliyetimizin karakterinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynayacaktır. Kişinin kendini tam bir şahıs olarak fark edebilmesi, bir bakıma öteki karşısında olmanın verdiği sorumluluk sayesinde. İnsan, Levinas'ın deyimiyle ben olarak varoluşunun zirvesine, 'Öteki'ndeki her şey onu ilgilendirdiğinde ulaşır. "Ben'in egemenliğinin sağladığı gücün tamlığı, onu işgal etmek için değil, onu desteklemek için Öteki'ne uzanır" (Levinas, 2003: 66).

Modern felsefenin baş aktörü Descartes'ın gerçekliği özü düşünce ve uzam olarak birbirine indirgenemeyen iki ayrı töz olarak ortaya koyması, bilen, algılayan, düşünen özne ile bilinen, algılanan nesnenin tüm bağlarını koparmıştır. Bu anlamda madde, bilinen nesne (res extensa) ben'den (res cogitas) ayrı bir şey olarak düşünülmüş ve bütün ilkeleri özne (sujé) tarafından bilinen ölü, donuk bir dünya yaratılmıştır. Bununla beraber özne (res cogitas) doğadan, tarihten ya da yaşamdan soyutlanmış bir bilinç ya da bir "şey" olarak mühürlenmiştir. Bu "maddi töz ile zihinsel töz arasındaki tam ve kesin ayırım, temas noktası nerede konumlanırsa konumlanınsın veya etkileşim deneyimi ne kadar açık olursa olsun, bu tözlerin etkileşimini gerçek bir imkânsızlık haline getirmiştir" (Cevizci, 2001: 167). Mutlak güç ve özgürlüğün imgesi olarak kurgulanan Dekartçı *cogito* -insan- kendini bilmenin koşulu, kesin bilgi susamışlığı ile aklın önündeki her engeli yıkmaya, ezip geçmeye adaydır artık. Kartezyen düşünce'nin "ölç, biç, kontrol et ve sahiplen" ile öne çıkan yöntemi, doğa üzerine tartışmasız bir üstünlük çabasının da gerekçesi olmuştur. Bireyin egemenliği ile nitelendirilen insan imgesinin en yüksek değeri ise 'aklın utkulu yürüyüşü'nün somutlaşması sayılan ilerlemedir (Turan, 2003: 168). Ancak görünüşteki görece bu ilerlemeye karşılık tarih sahnesinde modern insanı pek çok açmazlarla karşı karşıya bırakmıştır.

Buna paralel olarak M. Buber, 'Ben-sen' ilişkisi formülünü şüphesiz bir açmazla çözüm amacıyla sunmuştu. O, Modern Batı düşüncesinde, bilhassa Descartes'ın *cogito*'sunun bir varoluş tutulması ima etmesine bir alternatif olarak ortaya atılmıştı. Bilindiği gibi, *cogito* merkezli bir düşünce, zımnın diyalogsuzluk ve benliğin kendinde tutuklu kalmasını söylemekteydi (Çınar, 2006:10). Kuşkusuz Descartes, *Cogito* kavramı ile ortaya çıkan monolojik düşünmenin öznenin içinde bulunduğu geleneğin önyargılarından ve her türlü harici otoritenin etkisinden kurtulmuş bir düşünme olacağını planlıyordu. Bu durumda ya Ludwig Wittgenstein'in, *Felsefi Soruşturmaları*'nda tespit ettiği, tüm önyargılardan ve değerlerden azade, çıplak ve kesin bir dille tanımlanmış, kusursuz bir dünya resminin tek kusurunun, buzla kaplı, hiçbir sürtünmenin olmadığı dümdüz bir zemine benzemesi olduğu gerçeğiyle (Wittgenstein, 2000:107) ya da varolma/olma' (olamama) sorunuyla yüzleşmek durumunda kalırız. Zira varolma

gerçekte bir ilişkiler ağında açığa çıkar. Başka kişilerle diyalog sırasında insan, varoluş katmanlarını fark eder. Bu fark ediş, 'olmanın' parkelerini döşer. Ne var ki Descartesçı *ben*, nihayetinde *solipsizme* (tekbencilik) mahkûm olacağı için sözünü ettiğimiz farkındalık ve benliğin kendini temaşa etmesi mümkün değildir. Bunun içindir ki S.Kierkegaard da, Descartes'ı "ben düşünüyorum"dan hareketle varoluşu temellendirmeye çalıştığı için eleştirir. Ona göre varoluşu düşünceden çıkaramayız. Çünkü düşünebilmek için önce varolmak gerekir (Kierkegaard, 1944:294).

M. Buber, insanlar arasında *Ben-Sen* ve *Ben-O* olmak üzere iki varoluş tarzı ortaya koyar. *Ben-O* tarzında karşımızdaki kişi bir nesne-obje olarak kavranır ki, bu durumda insan maddeden teşekkül eder ve nesnelere arasında bir nesnedir, yani dış görünümünden, fiziksel niteliklerinden ibaret bir objedir. Asli gerçekliğinden kopararak fiziksel bir bedenden ibaret kullanım ve tecrübe aracı kılınan varlık, sadece mekân ve zamanda cisim olarak vardır, özü ve ruhu ile değil. Tıpkı karşımızda zaman, mekân, tür ve durum olarak obje olmaktan öte geçmeyen bir ağaç misali. İnsanı nesne olarak anlamlandırmada *Ben*'in karşısında yer alan kişi ya da varlık, bir şey olarak, bir nesne olarak düşünülmektedir. Bir kişiye karşı nesnel bir tavır alışın ve onu dünyanın bir parçası olarak düşünmenin söz konusu olduğu her durumda bir *Ben-O* ilişkisi vardır. *Ben-O* ilişkisi gerçek bir ilişki değildir. Çünkü bu ilişki *Ben* ile *O* arasında gerçekleşen karşılıklı bir ilişki değildir. Yine bu ilişki amaçsal değil, tümüyle araçsaldır. Bir başka kişi benim için bir o/obje olduğu zaman *ben* tamamıyla yalnızımdır. (Buber, 1958:3-13) *Ben-o* ilişkisinin monolojik karakteri diyalog olgusunu devre dışı bırakır bireylere monolog tarzı bir iletişimi dayatır.

Ben-Sen ilişkisindeki *Sen*, hem şey'den hem de o'dan farklı bir varlık, bir var oluştur. "O denen varlığı *sen* kılan; yakınlık, tanıdık-olma türünden bir içten bağlıdır. *Sen*, yalnızca kendisi için bir "ben" değil, benim için de bir "ben"dir" (Uygur, 1996: 71). Bir varlığın *sen* olabilmesi için o varlıkla, bilim açısından yönelmiş şey'le ya da toplumun rastgele o'suyla kurduğum türden soyut değil, tam tersine somut bir ilişki, bir bağ, bir bağlılık kurmam gerekir (Uygur, 1996: 72). Bu bağlılık, bir insana yönelerek yaptığım bu bağlanma hareketi, hem o'nu benim için bir *sen* kılar, hem de aslında beni gerçek anlamda bir *ben* kılar. Çünkü varlığa katılımım ancak böyle bir *ben-sen* bağı içinde, bir bağlanma hareketi ile mümkündür. Bu noktada bağlanma, beni de *sen* için bir *sen* kılar ve böylece *sen* de bir *ben* olur. Bu bağlamda *sen*, kendim gibi bir *ben* olarak anlayıp, algıladığım bir varlıktır. Aracısız bir kavramayla kavrarım *sen*'i. Dolayısıyla *sen*, aslında *ben*'in kendisi sayesinde, kendisini aştığı bir *ben*'dir. Yani *sen*, *ben*'in aşkınlığıdır (Uygur, 1996: 72).

Diyalog, karşılıklı konuşmanın ötesinde değerlerin, duyguların doğası ve uygulanışı, hafızanın işlevi, nesilden nesile iletilen kültürel söylenceler, nöropsi-

kolojinin tecrübî düzenleme yolu, düşünme sürecinin yapısı ve düşüncenin kolektif düzeyde üretilip sürdürüldüğü davranış tarzı... gibi çok yönlü bir süreçtir. En derin anlamıyla da “insan olmak nedir’in geleneksel tarifinin geçerliliğini sınamaya ve gelişmiş bir insanlık olasılığını beraberce araştırmaya davettir.”(Bohm: 2006: 17-18) *Ben-Sen* arasındaki diyalojik ilişkiden söz ederken diyalogtan kastedilen; düşünme süreci ve kişinin diğeriyle arasındaki anlam akışıdır. Diyalog, paylaşma temelli bir süreç, biz hedefli kişinin kendisiyle, nesnelere ve başkalarıyla gerçekleştirdiği bir “anlam akışı” olduğu için bu üç boyutlu süreçte kaybetme ve aşağılanma değil, kemale ulaşma söz konusudur. Diyalogda söz konusu olan anlaşılma, benin bizi duymasını sağlamak için kendim(iz)i ifade etmek, görüşümüzü dile getirmek amaçlanır. Fakat bu şartın, yani anlamaya çalıştığımız şeyin dile getirilmiş olması ve yerine getirilmesi bile, anlamayı garanti etmez. Arda Denkel, anlama ve anlatma arasındaki ilişkileri; “Bir kişi bir mesajı, kullandığı imler ve ya sözlerle başarıyla anlatmış olabilir; ancak ne denli başarılı olursa olsun, dinleyen birey onu anlamayabilir... Anlama ve anlatma birbirlerini tamamlarlar, ancak biri diğeri için parçası değildir”(Denkel, 1981:29) şeklinde açıklamaktadır:

Ötekine ulaşabilmek için bir çıkış mahallidir diyalog, yalnızca bir taslaktır; sadece kişiler arasındaki diyalogda bu taslağın içi doldurulur. Fakat sınırın sonsuz içeriğini öğreten bu taslak, insanı, bireyden gerçek bir kişiye dönüştürebilir(Buber: 1965:21). Ben ve Sen nedir? Ben’in ve Sen’in varlık olarak özü nedir? Ben ve Sen arasında nasıl bir varlık ilişkisi vardır? Ben yapayalnız değil, başka benlerle çevrilidir. Başka benler benin dışında olsa da bilincinde bir yere sahiptir. Başka benlerin Ben’in inşasında işlevi nedir? Benim kendimi anlamam ve algılamamda Sen’in rolü nedir? Sen; varlık, hak, görev, sorumluluk, insanlık itibarıyla hangi konumdadır? Farklı olmakla birlikte Ben gibi öznel bir ben mi? Benden aşağı, eksik, ben’e bağımlı ikincil bir ben mi? Bunlara verilecek her cevabın arkasında sen’i/ötekiyi algılayış biçimimiz büyük rol oynar. Bu algı, teknik araçlarla anlaşılacak, kendisini ancak konuşma anında ortaya koyacak bir algıdır.

Bunun içindir ki Gadamer, çeşitli konuşma tarzları, söz edimleri ve söylem biçimleriyle ilişkili farklı prosedür ve hakikat/doğruluk kriterlerinin analizini yapmaz. Bu, ona göre, şeylerle derin ve yeterli görüşlerin bilimsel yöntemle bile kesin tarzda garanti altına alınamayacaklarını, ancak yalnızca konuşma içinde işlenebileceklerini ima eder. Gadamer, hakikatin tecrübenin niteliği olduğu, asla kelimelere dökülemeyeceği ve doğruluk ifadelerin ötesinde bir yerlerde olduğunu ima ediyor gibi görünüyor. Şeylerin dünyada nasıl olduklarıyla ilgili genişleyen bilincimizin kaynağı, konuşma “saf konuşmadır”. “Konuşmak için bir şey söylemek gerekir.... Konuşma, mantıksal dedüksiyon/tümdengelim değildir: Konuşma bir bakıma sözü aşmak ve en geniş anlamıyla kontekstiyle yo-

rumlanması gereken bir şey değil, bütünüyle hayat, bütün bir hayat kontekstidir" (Gadamer, 2002b: 157).

Gadamer'in hocası Heidegger, *Varlık ve Zaman*'dan itibaren anlamayı bilincin bir organı gibi görmeyi reddederek, insan varoluşunu diğer canlıların varolma biçiminden ayıran, insanın dünyadaki varlığını farklılaştıran temel hermeneutik etkinlik olarak ortaya koyar. Bu anlayış, Descartes'la birlikte başlayan, yukarıda da belirttiğimiz, dünyayı insan karşısında verili ve nesnel bir tablo gibi yerleştiren kartezyen-epistemolojik gelenekten dramatik bir kopuştur. Esasen W. Dilthey'in yaşam felsefesinden ve Husserl'in dünyaya yönelmiş bilincinden ilham alan ve onların açmazlarına da işaret ederek onları aşmaya çalışan M. Heidegger'in, *Dasein*'in ontolojik analiziyle başlattığı hermeneutik süreç, özne-nesne düalizminin yaşam lehine tahrif edilmesi ve ahlakın, aklın ve monolojinin tahakkümünden kurtarılmasıdır.

Ötekiyi algılayış meselesi temelde bir anlama sorunudur. Anlama, tarihsel bir varlık olan bilinçli insanın dünya ile ilişkiye girerek hakikatin özüne ulaşmasını temin eder. İnsanın anlama yetisini kavramaya çalışan Gadamer, anlamaya nesnel olarak sınaması yapılacak bir eylem olarak değil, başımıza gelen veya başımızdan geçen bir deneyim olarak yaklaşılması gerektiğini bildirir. Aslında öteki insanın olduğu her yerde söz konusudur anlama. Ötekinin anlaşılması noktasında varolan anlama deneyimi, neticede kişinin kendini anlama deneyimine ulaşır. Kişinin kendini anlamadaki kendisiyle söyleşimi ile ötekileri anlaması öz itibarıyla aynıdır(Gadamer, 1995:306-307).

Gadamer, ötekileri anlamada keyfilikten kaçınmaya çalışır. Anlamada öznenin varlığının ortaya çıkışı kaçınılmazdır. İnsanın kendisi, Tanrı, ötekiler ve nesnelere ilişkiye girmesini temin edecek olan anlamadır. Anlama, "kendisi de anlamının başarısına bağlı olan, tarihsel olarak konumlanmış, öznelarası bir yaşama-dünyasında vuku bulur."(West, 1998: 152) Bir eylem ile bu eylemi anlamaya çalışan arasındaki ilişkiden doğan anlam, iki özne arasında kurulan etkileşimin ürünüdür. Her eylemde potansiyel olarak var olan anlam, yorumlama süreci ile ortaya çıktığından yorumcuya göre de değişir. Farklı yorumcuların yorum ufuklarının farklılığından kaynaklanan bu değişim, anlamın yeni boyutlarının ortaya çıkmasını mümkün kılar(Fay, 2001: 198-9).

Ben - Sen arasındaki diyalojik ilişkide Ben'in Sana bağlılığını, yorumcunun dile olan bağlılığına benzeterek "gelenek, diyalogda gerçek bir partnerdir ve biz ona bağlıyız; tıpkı Ben ve Sen'in olduğu gibi"(Gadamer, 1995: 358) diyen Gadamer yorumcu ve metin arasında gerçekleşen yorumlama sürecini *Ben-Sen* arasındaki diyalojik ilişkiyle açıklar. Fakat *Ben-Sen* ilişkisini metni değil de insanı anlama olarak ele alıştaki farklılığı, Sen'i tecrübe etmenin müstesna oluşunu, Sen'in bir nesne olmayıp Ben'le ilişkide oluşuna bağlar. Bu ilişkide tecrübe

edilen insandır ve bu nedenle ahlaki nitelik taşır. “Şu açıktır ki, Sen’in deneyimi özeldir; çünkü Sen bir nesne değildir, fakat bizimle ilişki içindedir. Bu nedenle, deneyimin yapısında vurgu yapılan unsurlar değişikliğe uğrayacaktır. Çünkü burada deneyimin nesnesi kişidir; deneyimin bu türü, ahlaki bir fenomendir -tıpkı deneyimle elde edilen bilgi, başka bir kişinin idraki gibi” (Gadamer, 1995: 358). *Ben-Sen* arasındaki ilişki Gadamer’de diyalojik bir ilişkidir. Bizim temsil eden Ben karşısında yer alan Sen, Ben tarafından bir obje/nesne olarak tanımlanmaz. Objeye/nesne olmayan Sen ile gerçekleşen ilişkide Benin tahakkümü söz konusu olmadığından tek taraflı bir etkileme değil, karşılıklı/diyalektik etkilenme söz konusudur.

Gadamer’in bu anlama modelinde Sokratik diyalogların etkisi açıkça görülmektedir. Bu, *Ben-Sen* ilişkisi formunun, yazılı geleneğin anlamlı içeriğinin yorumu için nasıl temel sağladığını açıklamak için Gadamer bir kere daha, hakiki konuşmayı yönlendirme sanatına örnek teşkil eden bir şey olarak, Platonik diyaloglara geri dönmemize işaret eder. Fakat Gadamer’in vurgulamak istediği nokta, belirli fenomenler hakkındaki diyalog sırasında doğan öngörülerin, bu sezileri mümkün kılan diyalog durumundan ve şartlarından koparılamayacaklarıdır. Diyalog sırasında üretilen şey, Platon’un aksine, tarih dışı hakikatler değil, söz konusu fenomen hakkındaki hem belirli bir konuşma tarzına hem de ilgi duyma tarzına göre değişen konuya nüfuzdur. Diyalogda kişileri aşan bir boyutun bulunması, kendi yaratıcı yolunu yeni bir “ani keşfe” yol açan ve bu gerçekleştiğinde katılımcıların hiçbiri aslında keşfin yalnızca kendilerine ait olduğu iddiasına bulunmaz. “Grup düşünmesinde” bile hiçbir birey diyaloga kılavuzluk ettiğini öne sürmez; çünkü yaratıcı söylem yalnızca “kendi istikametinde gerçekleşir” ve bizim görevimiz, onun ortaya çıkmasına imkânı sağlamaktır. Bir diyalog ne kadar otantik ise, katılımcılar ona da bu ölçüde daha az yol gösteriyorlar demektir: “İnsan başka biriyle diyaloga girdiğinde ve sonra diyalog tarafından daha ileriye sürüklendiğinde, belirleyici olan kendi kendini kontrol altında tutan veya kendi kendisini ortaya koyan birey kişinin iradesi değildir artık. Aksine, diyalogda hüküm süren, iddialarını ve karşı ifadeleri ortaya çıkartan ve sonucunda onları oyuna sokan şey, konuşmanın yasasıdır” (Gadamer, 2002a:71).

Gadamer’in söylemek istediğini başka bir benzetme ile örnekleyebiliriz. Şöyle ki iki insan, şekil ve maddeye göre iki farklı kabı, onların ortak özelliklerini yaratabilmek için, ikisini de aynı sıvı ile doldurmaya benzetmektedir. Çeşitli oyunlarda topun oyuncuların hareketlerini dikte etme tarzında benzer bir tarzda, hakiki bir diyalogda da, diyalogda doğan anlam, her bir katılımcıyı önceden tahmin edilmemiş ve tasarlanmamış kavrayışlara sürükler. O nedenle, diyalogun mantığı genellikle, yalnızca o diyalogun kontekstinden doğan anlam ihtimalleri taşır. Bu anlamda kişi, dile katılarak, dil geleneğimizin farklı bo-

yutların iç içe geçmelerine veya birbirlerini diyalektik olarak düşünmelerine ve dolayısıyla yeni öngörüler ve anlamlar doğurmalarına imkân sağlayarak, kendisi hakkında bilgi edinebilir. Bu iç içe geçme birçok düzeyde gerçekleşebilir. Fakat biz onun öncelikle ben'in tecrübesinin gündelik yorumları ile insan bilimlerinin metinlerinde bulunan çok daha yüksek derecede karmaşık yorumların ortaya çıkmasına yol açar. Bu gerçekleştiğinde 'ben', içinde çeşitli düzeylerde kendisine eklenen değişik ve değişken anlamların ortamına girer.

Ben-Sen diyalojik ilişkisinde Sen'i üç farklı anlamlandırma ve kavrama düzeyine yönelik bakış açımızın düzeyini ortaya koyduğu gibi kendi duruş noktamızı da tayin eder. Kişi kendini nasıl tanımlar ve anlamlandırırsa çevresindeki varlıkları da öyle tanımlar ve anlamlandırır. Kendisini bir obje olarak anlamlandıran, etrafındaki varlıkları da bir nesneden ibaret görür, kendisi de nesnelere uzantısı bir makine konumunda olur. Birinin *Ben* demesi onun kendilik bilincine sahip olduğunu göstermez. Nice Ben diyenler vardır ki, kendinden bihaber bir varlıktır (Buber, 1958:65).

Ben-Sen ilişkisinin ilk formunda Ben, Seni sadece bir nesne, fiziksel olarak algılar ve kendi amaçlarına araç kılar. Bu şekildeki insan algılaması bir nesneyi algılamaktan hiç farklı değildir. Bu tür anlama insani değildir, kendi dışındaki hiçe sayar. Gadamer ötekini bir kişi olarak değil de sadece bir nesne olarak algılamayı "insan doğasının bilgisi" olarak ifade eder. Öteki kişiyi tecrübe dünyamızdaki bir nesneyi, bir olayı anladığımız gibi idrak ettiğimiz bu anlama, başkasını kendi amacına araç kılmaktan ibarettir. Gadamer bu anlamayı şöyle ifade eder: "Öteki kişiyi, deneysel dünyamızdaki tipik herhangi bir olayı anladığımız şekilde idrak ederiz, yani o kişi algılanabilir. Onun davranışı, diğer herhangi bir araç kadar amacımız bakımından bir araçtır" (Gadamer, 1995: 358).

Bu bağlamda Kant, ötekinin araç olarak anlaşılmasına karşı çıkararak "ötekiler asla bir araç gibi değil, aksine kendinde de bir amaç olarak kullanılmalıdır" der (Kant, 2002:46). Kaufmann, Kant'ın insanların başkalarına olduğu kadar kendilerine de sadece bir araç değil, amaç olarak davranmaları gerektiğine yönelik anlatımının Buber'de, *Ben-Sen* ilişkisinin Ben-O'dan ayrımında hayata geçirilmesine dikkat çeker (Buber, 2003:19).

Gadamer'e göre de Sen'e karşı nesnel/araçsal yönelim ahlakî değildir. Çünkü ötekini bu tür algılama, kendi içinde bir amaç değil, Ben'in amacına hizmet edecek sadece bir araçtır. Ötekini insan olarak değil, bir araç, bir nesne olarak anlama ile öteki her tür insani nitelikten yoksun kılınır. Öteki'nin/Ben'in dışındaki insan olarak önemsenmediği bu anlama insanın ahlakî tanımına aykırıdır. "Ahlakî açıdan bakarsak, Sen'e bu şekilde yönelmek yalnızca kendini önemsemektir ve insanın ahlakî tanımına aykırıdır" (Gadamer, 1995: 358). Nesnelliği aşamayan bu form, Buber tarafından "sırf nesnel kavrayışa duyulan ihtiyaç tara-

findan kışkırtılan teknik diyalog" (Gadamer, 1995: 359) olarak tanımlanır.

İnsanlar arasında varolan iki tür ilişki biçiminden biri olan Ben-O ilişkisini çağımızın hâkim ilişki biçimi olarak değerlendiren Buber, bu duruma şöyle açıklık getirir: "Çağımızda muazzam derecede artmış olan Ben-O ilişkisi, pratikte tartışılmaz bir biçimde hâkimiyeti ve yönetimi ele geçirmiştir. Her şeye sahip olan, her şeyi yapan, her şeyi başaran bir Ben olan bu ilişkinin Ben'i Sen diyemeyen, esasında bir varlıkla buluşamayan bu Ben, zamanın efendisidir. Etrafındaki bütün O'larla beraber, her şeye kadir olmuş olan bu benlik doğal olarak ne Tanrıyı, ne de kendisini insanlara gösteren herhangi bir mutlağı insan-dışı kökenli olarak tanıyabilir. O araya girer ve bize gelen ışığını keser" (Buber, 2000:149). Ötekiyi nesnel kılarak gerçekliğinden yoksun kılan Ben-O ilişkisi insanı Tanrı, ötekiler ve kendi ile olması gereken ilişkisinden koparmak suretiyle kapanması imkânsız olan bir ayrılığa yol açar ki varoluşsal yalıtımdır bu.

Seni nesneleştirilme ile O haline getiren Ben gerçek varoluşunu ortadan kaldırır ve kendini sadece geçmişe hasreder. Başka varlıklarla ilişkisi yoktur, nesnedir ve nesnelere kuşatılmıştır. "Ben-O varlık ilişkisinde, bir Sen ile gerçekte karşılaşmayan, fakat anlam kalabalığı ile kuşatılmış olan Ben, sadece geçmişe sahiptir şimdiye değil. Diğer bir tabirle, şu ana kadar tecrübe ettiği ve kullandığı şeylerle tatmin olduğu sürece geçmişte yaşar, şimdi varlığı bulunmaz. Objelerden başka hiçbir şeyi de yoktur. Fakat objeler varolan şeylerden teşekkül eder... Gerçek varolma şimdi de yaşanır, objelerin yaşamı geçmiştir" (Buber, 1958: 12-3).

Düşünce, tasavvur, hayal, gaye, istek, beklenti girmemesi gerekirdi Ben ve Sen arasına. Gerçek karşılaşmada hiçbir aracıya yer yoktur çünkü. Bu ilişkinin sınırları tecrübe-tecrübe dışı, verili-verili olmayan, varlık-değer dünyası arasında değil, Ben ve O, varlık ve obje arasındadır. Sen'le cismen karşılaşmayan objelerle kuşatılan Ben'in geçmişi vardır, şimdisi değil. Benin Sen ve O ile ilişkisi varlık ve nesne arasındaki farkı yansıtır: "Varlık ne fani olan ne de gelip geçici olandır; sürekli varolan ve varlığı devam edendir. Nesne ise devam eden değil, duran, askıda kalan, koparılan, varlık ve ilişkiden yoksun olandır" (Buber, 1958: 11-3).

Kişiyi insan olarak gören Ben ile nesne olarak gören Ben aynı değildir. Birisi ayrımcılığa, diğeri ilişkiye yol açar. *Ben-Sen* ile Ben-O varoluş tarzlarındaki Ben aynı ben değildir. Ben-O tarzındaki Ben, bir ego (benlik) olarak görünür ve bir özne olarak özsel-bilincine sahiptir. Burada *Ben* kendilik bilinciyle kendini diğer egolardan ayırarak bir özne olur. *Ben-Sen* varoluş tarzındaki Ben ise bir kişi olarak görünür ve bir öznellik olarak kendi bilincine ulaşır. Bir kişi diğer kişilerle ilişkiye girerek öznelliğini kazanır. İlki doğal ayrılığın, diğeri ise ilişkinin doğal dayanışmasıdır. Benlik ayrılığının gayesi tecrübe etmek ve kullan-

maktır. İlişkinin gayesi, ilişkinin kendi varlığıdır, yani Sen'le ilişkidir. Seninle her ilişkide ezeli ve ebedi yaşamın nefhası ile canlanılır. İlişkiye giren kişi gerçekliğe iştirak eder. Ne sadece kendine ait olan ne de sadece kendi dışında olan bir varlığa katılır. Tüm gerçeklik Ben'in kendine mal edemeden, sahiplenmeden katıldığı bir etkinlik olduğundan, katılımın olmadığı. kendine mal etmenin, sahiplenmenin olduğu ilişkide gerçeklik yoktur. (Buber, 1958: 62-63)

Kişi ve Ego arasındaki fark Ben deme tarzında odaklanır. Çünkü kişinin Ben deme tarzı -Ben dediği zaman demek istediği şeye göre- ait olduğu yeri ve gittiği yolu gösterir. Kişinin kendi bilincine varması varlığa iştirak etmek, varlıkla olmak ve böylece varlık olmak suretiyle gerçekleşir. Fakat Kişi, benim derken; Ego ben böyleyim der. Kendini bilmek, kişinin kendini bilmesi, kendi varlığından haberdar olmasıdır. Kişiye göre "Kendini bil, kendini varlık sahibi olarak tanı demektir"; egoya göre ise kendini gerçek varlıktan uzak kılarak kendini ötekilerden farklılıkta tanı demektir." Ego kendini ötekilerden ayrı tutarak gerçek varlıktan uzaklaştırır. Ne bir gerçekliğe iştirak eder ne de bir gerçeklik elde eder. Kendini ötekilerden ayrı kılar ve tecrübe ve kullanım aracılığıyla yapabildiği kadar kendine mal etmeye, hasretmeye çalışır. Başka bir yolla belli bir varlık olma ve bireycilik gerçek bir varlık kazanmasına yardım etmez. İki çeşit insan olmasa da iki kutuplu insanlık vardır. Hiçbir insan ne salt kişi ne de salt bir egodur ne tamamıyla gerçek ne de tamamıyla gerçek dışıdır. Her insan iki boyutlu bir Ben içinde yaşar: Bazıları kişi merkezli, bazıları ego merkezli. Gerçek tarih bu iki boyut arasında biçimlenir. İnsan ve insanlık ne kadar egonun hâkimiyetine dalarsa, o kadar derin gerçek dışılığa gömülür. *Ben-Sen* varoluş tarzının Beni, insanın iki boyutlu Beni içinde ne kadar güçlü ise insan o kadar kişidir (Buber,1958: 64-65).

Öteki'nin/Sen'in idrak edilme, anlama biçimlerinden ikincisi ise, Sen'i bir kişi olarak kabul etmektir. Fakat bu kabul ötekiye gerçek insani niteliklerini ve imkânlarını tanımaz. Öğretmen öğrenci ilişkisinden Hegel'in köle-efendi tanımına kadar uzanır. *Ben-Sen* arasında karşılıklı olmakla birlikte doğrudan değil, dolaylı bir ilişkidir. Gadamer bu anlamayı şöyle açıklar: "Sen'i bir kişi olarak kabul etmektir; fakat bu kabule rağmen Sen'in idraki bir öz-bağlılık biçimi olmaya devam eder. Sözünü ettiğimiz öz-saygı, *Ben-Sen* ilişkisi diyalektiğinin birlikte getirdiği diyalektik belirlemeden türer. Bu ilişki doğrudan değildir ama karşılıklıdır." Bu ilişkide her iki tarafın kendi ve öteki için tezleri vardır. Bir tür yanılısama ile diğerini kendisinden daha iyi anladığı kanaatini taşır. Ne var ki bu anlayış öteki üzerindeki hükümranlığını meşru kılma yoludur. "Her tezin bir karşı tezi vardır. Ki bu, ilişkinin partnerlerinin her birinin karşılıklı olarak diğerine üstün gelmesini mümkün kılan nedendir. Biri, onun bakış açısından diğerinin iddiasını bildiğini, hatta kendisinin onu, onun kendisini anladığından daha iyi anladığını iddia eder. Bu yolla Sen, sayesinde iddiasını oluşturduğu do-

laysızlığı kaybeder. İddia anlaşılmalıdır; fakat bu onun, diğer kişinin bakış açısından karşılıklı olarak kendi bünyesine alınması ve etkisizleştirilmesi anlamına gelir. Çünkü bu iki taraflı bir ilişkidir ve *Ben-Sen* ilişkisinin gerçekliğinin kendisini kurmasına yardım eder" (Gadamer, 1995: 359).

Buber, bu tarz anlamayı "diyalog kılığına girmiş monolog" olarak ifadelendirir. Bu tarzda katılımcılardan her biri kendisiyle tuhaf bir biçimde kaçamaklı ve dolambaçlı bir yoldan konuşur ve nihayet öz kaynakları üzerinden ilerlemesinin önüne geçilmesi eziyetinden kurtulduğunu hayal eder. (Buber, 1965:19) Gadamer'de benzer tarzda bir illüzyon olarak tanımlar bu anlamayı. *Ben-Sen* arasındaki ilişkinin bu ikinci formu, diyalektik bir ilişki olmakla birlikte Seni öznel bir varlık olarak kabul eden bir ilişki değildir. Bu anlama sadece diğerini nesne olarak anlayan ilk anlama formundan daha iyi olmakla birlikte diğerini kendinden daha iyi bilinilebilecek ve kullanılabilir bir araç olarak görme de bir illüzyondur, hayali bir aldatmadır. "Sen'in burada kazandığı deneyim, sadece diğer kişinin nasıl davranacağını hesap etmek için çabalayan, insan doğasının bilgisi dediğimiz şeyden daha elverişlidir. Diğer kişiyi kesinkes bilinebilecek ve kullanılabilir bir araç olarak görmek bir illüzyondur" (Gadamer, 1995:359). Çünkü bir insanı bilmek epistemolojik değil, ahlaki bir faaliyettir.

Sen/Öteki, insan olarak Ben'le aynı nitelikleri taşımaz. Öteki insana karşı nasıl davranacağına yönelik planlama vardır. *Ben-Sen* arasındaki karşılıklı fakat çatışmaya dayalı bu ilişki kadın-erkek ilişkilerinde de genelde mevcut olan ilişkidir. Öteki üzerinde tam bir hükümlanlık inşa eden Hegelin efendi-köle ilişkisine kadar da uzanabilir. Gadamer bu ilişkinin uzamını şöyle izah eder: "Bu ilişki insanoğullarının hayatlarında kurdukları ilişkilerin hepsinin saklı tarihi, karşılıklı olarak kabul edilmek için verilen sürekli bir mücadeleye dayanır. Bu, bir kişinin bir diğeri üzerindeki tam hâkimiyetine kadar uzanabilen, çeşitli düzeylerdeki gerilimleri içerir. Efendi köle ilişkisinin en uç formları dahi, kuramını Hegel'in geliştirdiği türde, saf bir diyalektik ilişkidir" (Gadamer, 1995:359).

Bu tip anlamada her iki tarafta irade sahibi olmakla birlikte Ötekinin iradesi Ben'in hükümdarlığında gizli kalır. Hatta Öteki Ben'in iradesinde biçimlenir. "*Ben-Sen* ilişkilerine hükmeden karşılıklı diyalektiği kaçınılmaz bir biçimde bireyin bilincinden saklanmıştır." Gadamer, Nietzsche'nin kölenin efendisine düşmanca kullanabileceği irade sahibi olduğunu söylerken ilişkide gizli olan ve Ben'e göre biçimlenmeyen hükümdar özneye karşı teyakkuzdaki iradeye işaret ettiğini belirtir (Gadamer, 1995:359-360). Kendini, sadece isteyen ve isteğini kolayca doyurabilen bir Ben olarak ortaya koyan efendi, bir özduyguya sahip herhangi bir canlı olmanın ötesine geçememekte, kendi içindeki doğayı, veri olan gerçekliği aşarak insan olmayı tam anlamıyla başaramamaktadır. Efendi kölesinin isteklerini karşılmasıyla elde ettiği doyum geçici bir doyumdur. Köleyi efendisinin sınırlarına mahkum eden korkusudur (Bumin, 2005:41-46).

Ne var ki diğerini kendinden bile daha iyi anladığını, bildiğini iddia etme gerçekte diğerini haklı taleplerinden mahrum etmeye yöneliktir. Öteki insanı anlama iddiası, ötekinin iddiasını peşinen belirli bir mesafede tutma şeklinde işlev görür. Aslında bu tür iddialardan maksat diğeriyile olan ilişkilere bütünüyle nüfuz ederek hâkimiyetini muhafaza edebilmektir. “Kişiler arasındaki tüm ilişkilere nüfuz ederek egemen olma çabasının yansıtıcı bir tarzı” denilen bu ilişkide “diğerini anlamak, onu bildiğini iddia etmek suretiyle biri, onların meşruiyet taleplerini çalıyor” (Gadamer, 1995:360). Çünkü Öteki üzerindeki hakimiyetin devamlılığı Ötekini kendinden daha iyi bilme ve kullanmayı gerektirir. Ancak bu hakimiyetin devamlılığının temini ötekine karşı teyakkuz halinde olmayı da zorunlu kılar. Bu nedenle öteki Ben için kaygı ve tedirginlik oluşturur. Pouny, Öteki'nin Ben için tedirgin edici ve kaygı kaynağı olduğuna dikkat çeker. Köle efendi ilişkisine prim vermez. Zira Öteki'nin varlığı Ben'in menfaati için gerekli değildir, mutluluk ancak Ben'in ve Öteki'nin farklılığının farkındalığında ortaya çıkar.

Gadamer'e göre *Ben-Sen* ilişkisinde üçüncü form; “Sen'i gerçekten Sen olarak deneyimlemektir (Gadamer, 1995, 361). İlişkinin en üstün tarzını oluşturur. İnsan ilişkilerinde önemli olan Sen'i gerçekten Sen olarak Ben gibi özne/birey, insan olarak kavramaktır. Sen'le ilişki doğrudandır. Senin gerçek bir Sen olarak tecrübe edilmesini Buber, *Between Man And Man* adlı eserinde, Sen-Ben arasındaki ender görünür hale gelen ilişki olarak görür ve bu ilişkiyi; “insan ruhunun yaşayan tözünün sürekliliği adına bir tanıklık” olarak değerlendirir, katılımcıların her birinin diğerini onların mevcut ve kendilerine mahsus varoluşlarıyla bilincinde tuttuğu ve onlara, kendisi ile onlar arasında diri, karşılıklı bir ilişki kurmak niyetiyle yaklaştığı gerçek bir diyalog olarak ifade eder (Buber, 1965:19).

Gadamer'e göre bu ilişkide Sen'in hakları müsamaha edilmediği gibi iradesini ortaya koyması da engellenmez. *Ben-Sen* arasındaki açıklık sadece Ben için değil, her iki taraf için de mevcuttur. “İnsan ilişkilerinde önemli olan, onun iddiasına müsamaha etmemek, fakat onun bize gerçekten bir şeyler söylemesine izin vermek. İşte açıklığın yararlı olduğu yer burasıdır. Fakat bu açıklığın, sonuçta yalnızca konuşan kişide olması yetmez, dinleyen de açık olmalıdır” (Gadamer, 1995: 361). Sen-Ben arasındaki açıklık Senin varlığının Ben'e indirgenmesine izin vermez. Ben'le Öteki arasında açıklık olmaksızın insani ilişki gerçekleşemez. Birbirine gerekli olmak daima birinin ötekini muhatap alması ile dir. İki insan birbirini anladığında, birinin ötekini anladığı anlamına gelmez. Birini iştirmek ve ona boyun eğmek, körü körüne ötekinin arzularını yapmak da değildir. Bu tür kişi köledir. O halde ötekine karşı açıklık, benim bizzat kendime karşı, kimse beni böyle yapmaya zorlamasa da menfaatim dışında şeyleri kabul etmemin gerekliliğini tanımayı içerir. “Diğerine karşı böyle bir açıklık olmadığında samimi bir insan ilişkisi de olmayacaktır. Birbirine lazım olmak,

her zaman başka birini dinleyebilir olmak anlamına da gelir. İki insan birbirini anladığında, ötekini anladığınız anlamına gelmez. Benzer biçimde, birini duymak ve dinlemek (auf jemanden hören-alm/birini duymaya açık olmak), yalnızca körü körüne öteki ne arzu ederse yapmak anlamına gelmez. Böyle birine köle ruhlu (hörig-alm/bağımlı) deriz. O halde, ötekine açıklık, beni bunu yapmaya zorlayan biri olmamasına rağmen aleyhimde olan bazı şeylere benim rıza göstermem gerektiğini kabul etmemi gerektirir" (Gadamer, 1995: 361).

Sen ve Ben, bu ilişki tarzında birbirleri için gerekliliklerinin bilincinde olmaları nedeniyle biri diğerinin haklarına müsamaha etmez. Bu tür ilişki diğeriyle tek taraflı menfaat ilişkisi değildir. Sen, bir nesne ve diğerinin amacı için bir araç da değildir. Köle efendi ilişkisi de değildir. Sen-Ben ilişkisi menfaat ve hükümler ilişkisi değil insan olarak varoluşun gerekli kıldığı ilişkidir. Haklar ve sorumluluklar her ikisine de aittir. Ne zorunluluk ne de keyfilik vardır bu anlamda. Zira zorunluluk da keyfilik de bir nevi köleliktir. Ne diğerinin arzularına amadilik ne de diğerine hükümlerlik, insan olarak varoluş sorumluluğunun bilincinde olmak.

Levinas Ben'in saf öznelciliği üstüne kurulu ahlak anlayışını reddeder. Ona göre böyle bir ahlak, nesnel zorunluluklarla yürütülmüştür. Buber'de de, iki ilişki biçiminden biri olan *Ben-Sen* ilişkisinde, öteki benim için gerçek bir varlıktır. Sen'in gerçek varlığına ulaştırır Ben'i, bu ilişki. Öteki ile aramda kurulan varoluş buluşmasıdır. Öteki benim için nesne değildir. Bütün varlığıyla bir başka varlık olmakla birlikte, onunla varoluşsal bir ilişki içindedir. Bu ilişkide taraflardan biri efendi, diğeri köle değildir. Öteki de Ben gibi bir Ben'dir, Ben, kendi benini ve ötekini varoluş gerçekliğinde tanır. Ben-O ilişkisindeyse Öteki gerçek bir varlık değil, bir nesneden, objeden ibarettir. Ben ile O arasında ilişki değil, tahakküm vardır. Öteki Ben ile aynı varlık değildir. Aralarında varoluşsal bir buluşma yoktur. Öteki Ben için gözlem, deneyim, kullanım ve yardım objesidir. Ben ise her şeyin sahibi, yapıcısı, mimarı, efendisidir. "Nesnelerin yüzeyinde seyreden insan onları tecrübe eder. Nesnelerin yapısı hakkında bilgiyi de tecrübe ile elde eder. Onlarla ilgili şeyleri tecrübe ederek bir deneyim kazanır. Fakat dünyayı insana açıklayan sadece tecrübeler değildir. Tecrübeledir verdiği bilgi O ile O (He/She ve It)'ndan teşekkül eden bir dünya ile ilgilidir. Tecrübe edilen dünya, Ben-O asli sözüne aittir. *Ben-Sen* asli sözü, ilişki dünyasını inşa eder" (Buber, 1958:5-6).

Sen'in Ben'le karşılaşması Sen'in lütfudur, Ben'in arayışı değil. Sen kendini, tarafımdan herhangi bir şey yapılmaksızın açar bana. Ona Sen deyişim varoluş edimimdir. Onun lütfuyla doğrudan ilişkiye girerim. Külli varlıkta erimeyi Ben, Senin lütfuna borçludur, bensiz de gerçekleşmez tabii ki. "*Ben-Sen* asli sözü, ancak sadece bütün varlıkla söylenebilir. Sen ile ilişkim dolayısıyla Ben olurum. Ben, Ben olmak için Sen der." Sen-insanla ilişki içinde olmakla beraber Seni tecrübe edemem. Tecrübe seni benden uzaklaştırır. Sen kendini tecrübeye onu iştir-

mese dahi onunla ilişki içinde Sen onun gerçekleştirmesinden daha fazla olandır. Hilenin nüfuz edemediği burası, gerçek hayatın beşiğidir. İnsanın yaratıcı gücünün ortaya çıktığı, Şey'i biçimlendirdiği, anlam kazandırdığı yerdir burası. "Yüz yüze geldiğim formu, ne tecrübe edebilirim, ne de açıklayabilirim; ancak varoluşsal kılabilirim. Fakat tanıklık etmenin ışık saçan ihtişamında tecrübe dünyasının açıklığından daha berrak görürüm. Ne nesnelere arasında bir nesne, ne de fantezilerimin mahsulü bir hayal olarak görürüm; sadece varolan olarak. Asli sözün kutsallığında onunla ilişki içinde bulunurum. Tecrübe etmede Sen yoktur." Tecrübe etmede Sen değil O varsa Sen'de nesne olarak tecrübe edilen bir şey yoktur. "Şu halde Sen'de tecrübe edilen nedir? –Hiçbir şey. Çünkü biz onu tecrübe edemeyiz. –O halde, Sen'in nesnesini biliriz? Her şeyini. Çünkü her şeyden gayri bir şey bilmeyiz ona dair" (Buber, 1958:9-11).

Ötekinin verilen anlam, kendini hangi gerçeklik temelinde inşa ettiğine bağlıdır. Kendini tanımlama Öteki olanın da aynı doğrultuda anlamlandırılmasını beraberinde getirmektedir. Yaratılmışlık gerçeğinde vahyi olana bağlı kalarak kurulan ilişkiler nesneye, ötekilere varoluş gerçekliğinde anlam inşa edebilirken kendini beden, bilinç ve kişilerarası ilişkilerden tanımlama da ötekinin konumunu bu tanımlama doğrultusunda şekillendirir.

Ben-Sen arasındaki ilişki karşılıklıdır, Buber'de Sen, benim onu etkilediğim gibi Beni etkiler. Sevgi bütün varlığı görmediği sürece kördür. Bütün varlığı gören, onu reddetmeye zorlanan insan nefretin hâkimiyetinde değildir. Sen diyebilme yetkisi kişiye aittir. Her Sen bir O, bir nesne haline gelebilir. Buber Ötekinin nesneliliğinin varoluş gerçekliği yitiminde gerçekleşen benim bir inşası olduğunu kabul eder: "Dünyamızda her Sen'in bir O olma ihtimali yazgımızın yüce melankolisidir." Sen nesne olmadığı ve nesnelere oluşmadığı halde Ben ile olan ilişkisine araçlar karışığında nesnelere bir nesne olur, gerçek niteliklerini yitirir. Ben nesneyi Sen kılabilirdiği gibi Seni de nesne kılabilir (Buber, 1958:15-17).

Sonuç Yerine

Ahlak öteki'yle anlam kazanan, öteki'ni algılayışımızda farklılaşan bir olgudur. Modern düşünce ahlaki davranışı Ben-O formunda tasarlamış, insanlar arasındaki diyalojik ilişkiyi ortadan kaldırmış, deyim yerindeyse insan-insan arasındaki ilişkiyi insani özelliklerinden soyutlamıştır. Bu yaklaşım ben'ler arasında mutlak ayrımlar yaratmış nesnelci, tahakküme dayalı bir iletişim öngörmüştür. M.Buber'in kavramsallaştırdığı Ben-Sen ilişkisiyle bu yaklaşımı eleştirmiş, ortaya yeni bir alternatif koymuştur. Gadamer de hermeneutik gelenekte Ben-Sen ilişkisini anlama-yorumlama etkinliklerinde alımladığı Sokratik diyalogların karakterine uygun bulmuş ve kendi oluşturduğu felsefi hermeneutikte kul-

lanmıştır. Hem M. Buber'in hem Gadamer'in felsefî tutumları öteki'ne yaklaşımda önemli ahlaki açılımlar sağlayabilecek özelliktedir. Bu yaklaşımlar ahlaki aynı zamanda kuru kuralların ötesinde ötekiyle diyaloga dayalı bir muhabbete dönüştürmüşlerdir. Belki de modern dönemde yabancılaşmanın doruk noktasına vardığı insan-insan ilişkisinde, ahlaki, bir diyalog ve içtenlik olarak düşünen bu tür yaklaşım ve kavramsallaştırmalara şiddetle ihtiyaç vardır.

Bibliyografya

- Bohm, David, (2006), *Birlikte Düşünmek Diyalog*, Düşünce Yay. Çev. Onur Atalay, İstanbul.
- Buber, Martin, (1958), *I and Thou*, Charles Scribner's Sons, New York.
- Buber, Martin, (2000), *Tanrı Tutulması*, Çev. Abdülhatif Tüzer, Lotus Yay. Ankara.
- Buber, Martin, (2003), *Ben ve Sen*, Çev. İnci Palsay, Kitabiyat, Ankara.
- Buber, Martin, (1965), *Between Man And Man*, Macmillan Publishing Company, New York.
- Çınar, Aliye, (2006), "Martin Buber'de Var Oluş ve Etik: Ben-Sen İlişkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12),
- Bumin, Tülin, (2005) "Hegel/ Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği", *Praksis Felsefesi*, Yapı Kredi Yay. İstanbul.
- Cevizci, Ahmet, (2001), *Metafiziğe Giriş*, Paradigma Yay. İstanbul.
- Denkel Arda, (1981), *Anlaşma: Anlatma ve Anlama*, Boğaziçi Üniversitesi Yay, İstanbul.
- Fay, Brian, (2001), *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Gadamer, H.Georg, (2002a), "İnsan ve Dil", *İnsan Bilimlerine Prologemena*, Der-Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay. İstanbul.
- Gadamer, H.Georg, (2002b), "Kuşkucu Hermeneutik", *Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler*, Der-Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay. İstanbul.
- Gadamer, H. Georg, (1995), *Truth and Method*, Second. Revised Edition, Continuum, New York.
- Kant, İmanuel, (2002), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. Ankara.
- Kierkegaard, Sören. (1944), *Concluding Unscientific Postscript*. Trans, D.F.Swenson and W. Lowrie, Princeton University Press, Princeton
- Levinas, E. (2003) "Kierkegaard: Varoluş ve Etik", *Kierkegaard ve Din*, Çev. A. Demirhan, Gelenek Yay. İstanbul.
- Uygur, Nermi, (1996), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yay. İstanbul.
- Turan, Ertuğrul R, (2003), "Batı Metafiziği ve Savaş", *Doğu Batı*, sayı:24, Ankara.
- West, David, (1998), *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yay. İstanbul.
- Wittgenstein, Ludwig, (2000), *Felsefi Soruşturmalar*, Deniz Kamıt, Küreyel Yay. İstanbul.

* * *

Abstract: -Moral Expansions of I-You Relation in Martin Buber and Hans Georg Gadamer's philosophies- The I-You relation which Martin Buber conceptualized provides important expansions. I-You relation, on the contrary of I-He/She relations monologic character suggest dialogic communication. When considered as a moral manner I-You and I-He-She relation is obstacle in the existence of a healthy moral. Hans Georg Gadamer about I-You relation from the aspect of hermeneutics sight and deals with the healthy understanding activity. In this article Martin and Hans Georg Gadamer's I-You relation analysis has taken into consideration from the ethic aspect.

Key words: The I-You relation, Moral, Hermeneutics, H.G. Gadamer, M. Buber, Dialogical